
Przegląd prac związanych z dziejami Kościoła na Śląsku

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 7, 349-352

1974

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**PRZEGLĄD PRAC ZWIĄZANYCH Z DZIEJAMI KOŚCIOŁA
NA ŚLĄSKU**

„NASZA PRZESZŁOŚĆ”

T. XXXVIII, Kraków 1972, ss. 290, według uwagi umieszczonej za kartką tytułową poświęcony jest „Księdzu Docentowi Doktorowi Józefowi Bańce Przyjacielowi naszego Wydawnictwa w darze jubileuszowym”. Zapoznajmy się więc bliżej z jego zawartością. Poprzedzając całość zdjęciem Ks. Jubilata umieścił redaktor „Naszej Przeszłości” ks. A. S c h l e t z C. M na pierwszych stronach szkic biograficzny i bibliografię prac ks. J. Bańki, który obchodził 30-lecie pracy duszpasterskiej w charakterze proboszcza oraz 35-lecia pracy naukowej. Natomiast z okazji obchodzonego przez cały świat jubileuszowego roku kopernikańskiego opublikował na następnych stronach St. Rospond krótki artykuł o księstwie biskupim w Nysie jako gnieździe rodowym Kopernika. Pomijając kolejne prace, mianowicie ks. J. K u s i a o bł. Izajasza z Krakowa (1399—1471) oraz T. C h r z a n o w s k i e g o o rzeźbie Piety z klasztoru karmelitów w Oborach w ziemi Dobrzyńskiej jako nie związane z wyżej podaną tematyką, przyjrzyjmy się bliżej *Komunikatowi*, jaki ogłosiła Z. K η a u s na stronach 85—92 o nowo odkrytym obrazie gotyckim Matki Boskiej w kościele parafialnym p. w. Wszystkich Świętych w Rudawie, powiat chrzanowski. W opisie napotyamy kilkakrotną wzmiankę „o typie ikonograficznym określonym mianem Madonn Piekarskich”, a z przytoczonej literatury można wywnioskować, iż autorstwo takiej klasyfikacji podsunęła T. Dobrowolskiemu. Tymczasem zachodzi tutaj jakieś poważniejsze nieporozumienie. Wynika to już z samego zapisu bibliograficznego: „Rzeźba i malarstwo w woj. śląskim, 1937 (s. 158—160)”, gdyż jako właściwy tytuł dzieła T. Dobrowolskiego należało zacytować: „Rzeźba i malarstwo gotyckie w województwie śląskim, Katowice 1937”. W dodatku liczy książka tylko 127 stron i 116 tablic bez ciągłej paginacji. Nigdzie też nie mówi o „typie piekarskim”. Jeszcze wyraźniej wynika to z artykułu, napisanego wspólnie z ks. E. S z r a m k i e m pt. *Obraz M. B. Piekarskiej w Opolu na tle gotyckich wizerunków podobnego typu*, a umieszczonego w „Rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. VI, Katowice 1938, ss. 203—214, wspomnianego również przez Autorkę w przypisie 22, ale w ujęciu błędnym i niezrozumiałym. Oprócz tego z dużym zdziwieniem dowiadujemy się na s. 86, że „sprawozdania z wizytacji sprzed r. 1660 nie są dostępne, zostały podobno wywiezione podczas napadu Szwedów do Sztokholmu”, a przecież w przypisach 11 i 12 przytacza akta wizytacyjne z r. 1598 względnie 1602, przy czym drugi służyć ma jako dowód na istnienie obrazu w kościele rudawskim w r. 1683. Na s. 90 powołuje się na powojenną pracę T. Dobrowolskiego *Sztuka województwa śląskiego*, 1948 (1440—1450). Tymczasem w tej publikacji objął Dobrowolski sztukę całego odzyskanego Śląska i stąd nadał jej tytuł: *Sztuka na Śląsku*, Katowice-Wrocław 1948, ss. 392+3 nlb. Nasze uwagi zakończyć musimy jeszcze jednym przykrym stwierdzeniem, iż począwszy od 6-tego wszystkie dalsze przypisy

nie pokrywają się z odnośnikami, tym samym powodując jeszcze większe zamieszanie w skądinąd ciekawym komunikacie.

W bardzo luźnym związku ze Śląskiem pozostaje artykuł F. Lenczowskiego, *Przekazy kroniki Andrzeja Komonieckiego o kościołach w Żywcu i jego okręgu* (ss. 93—119). Można jedynie dodać, iż Autor nie wspomniał o tym, że A. Komonieckiego *Dziejopis Żywiecki* wydany został przez St. Szczotkę w Żywcu w 1937 r. i zawiera również bogaty materiał o Cieszyńskim i Górnym Śląsku, częściowo wykorzystany przez St. Szczotkę w broszurce: *Stosunki Żywiecczyzny ze Śląskiem od XVI wieku do upadku Rzeczypospolitej*, Katowice 1938, ss. 78. Tak samo w obszernej i wnikliwej pracy S. Serafiny Czermińskiej OSU o Wandzie Malczewskiej (1822—1896) ma łączność ze Śląskiem tylko pobyt Malczewskiej w latach 1847—1863 w Klimontowie, gdzie do pracy samarytańskiej wdrażał ją dr Frydrych z Mysłowic. Podobnie rozprawa O. Anzelma Sztejnkego OFM o O. Jukundynie Antonim Bielaku OFM (1834—1900) i jego działalności w Ziemi świętej (ss. 179—214) wiąże się o tyle ze Śląskiem, iż O. Bielak urodzony w Pilicy w powiecie olkuskim pamiętał o swoich sąsiednich rodakach nawet w Ziemi św. i w drukowanej w Gliwicach u Teodora Zalewskiego w r. 1875 czterostronicowej ulotce ogłosił „Odezwę do katolików na Górnym Śląsku”.

Ostatnią pozycję stanowią P. Żółtowskiego *Wspomnienia o kardynale Adamie Stefanie Sapieże z okazji 60-lecia ingresu na krakowską stolicę biskupią*. Dla orientacji w całokształcie „Wspomnień” zaznaczamy, iż Autor jest siostrzeńcem śp. ks. kardynała Sapiechy. Zgodnie z tematyką poruszamy jednak tylko fragment plebiscytu górnośląskiego, o którym Autor na s. 233 wyraźnie wysuwa zastrzeżenie: „Jaką rolę odegrał w tych sprawach ówczesny nuncjusz w Warszawie a późniejszy papież Pius XI, Ratti, nie jest łatwym do ustalenia na zasadzie li tylko wspomnień i fragmentarycznych informacji, zbieranych przygodnie”. Mimo to ujął zagadnienie w sposób, który jest zaprzeczeniem i przekreśleniem źródłowej pracy ks. jubilata J. Bańki o dekrete ks. kardynała Adolfa Bertrama z dn. 21 XI 1920 r. a ks. Achillesie Rattim, opublikowanej w *Naszej Przeszłości* w t. XXXVI na ss. 287—306.

W *Kronice* znalazły się m. i. krótkie sprawozdania o ustanowieniu stałej organizacji kościelnej na Śląsku, Pomorzu i Warmii, o stuleciu wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy, które również na Śląsku miało bardzo licznych zwolenników, o jubileuszu 250-lecia obrazu Matki Bożej w Pszowie, o 100-leciu śmierci sługi Bożego Edmunda Bojanowskiego oraz o jubileuszu Zgromadzenia św. Michała Archanioła, które notowało liczny napływ młodzieży z Górnego Śląska.

Tom XXXIX, Kraków 1973, ss. 265+1 nlb. w swej głównej części zawiera wiadomości wyłącznie o Zakonie Kaznodziejskim, czyli o dominikanach z okazji 750 rocznicy założenia prowincji polskiej. Toteż oprócz okolicznościowych listów Sekretariatu Stanu Ojca św. oraz generała zakonu dominikańskiego istotną treścią tegoż tomu jest pięć rozpraw o różnym wymiarze i ciężarze gatunkowym. Przewodni i najobszerniejszy artykuł, pióra O. Pawła Kielara OP, przedstawia początki zakonu dominikańskiego w Polsce. Jest to niestety tylko niewykończona spuścizna po zmarłym w styczniu 1972 r. Autorze i dlatego ostatnie rozdziały pozbawione są wszelkich przypisów. Temat ze względu na św. Jacka i bł. Czesława nam szczególnie bliski został jeszcze wcześniej i bardziej szczegółowo opracowany w wydanym przez J. Kłoczowskiego dziele *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII—XIV wieku*, Lublin 1956, ss. XXVII+356. Co dopiero wspomniany J. Kłoczowski jest autorem następnego artykułu pt. *Wielki zakon XVII-wiecznej Rzeczypospolitej u progu swego rozwoju. Dominikanie polscy w świetle wizytacji generalnej z lat 1617—19*. (ss. 104—180) Wizytacji dokonał z ramienia generała zakonu ojciec Damian a Fonseca, a relacja z tej podróży stanowi trzon jego biografii, zacho-

wanej w centralnym archiwum zakonu w Rzymie. W drodze powrotnej wstąpił również do Cieszyna, gdzie był jedyny klasztor dominikański w granicach obecnej diecezji katowickiej. Wizytator nie wspomina o tym, że w r. 1618, kiedy jesienią wstąpił do cieszyńskiego klasztoru, zaledwie dziesięć lat upłynęło od powrotu dominikanów po 63-letnim wygnaniu i właśnie w tych dniach znowu zbliżało się wojsko brandenburskie, aby miasto przywrócić ewangelikom, natomiast stwierdza tylko, iż w klasztorze nie zauważył żadnych śladów życia zakonnego. Toteż jego ocenę przyjąć musimy jako bardzo względną. Pozostałe trzy artykuły są znacznie krótsze i liczą przeciętnie po 15 stron druku. Mianowicie O. Zygmunt Mazur OP przeprowadził analizę powstania i działalności inkwizycji dominikańskiej na Śląsku w XIV w. Dotyczyło to jednak tylko średniego i dolnego Śląska, gdyż wobec rzadkich wypadków herezji inkwizycja na Górnym Śląsku wówczas nie była aktualna. Z. G o ł u b i e w o w a w swym artykule o architekturze dominikańskiej XIII wieku w Polsce dała przegląd obecnego stanu badań oraz zagadnień, jakie pod tym względem jeszcze czekają na rozwiązanie. Podobnie K. Z a w a d z k a pt. *Ze źródeł i stanu badań dotyczących dawnych klasztornych bibliotek dominikanów w polskich prowincjach* zestawiała bogatą bibliografię o zbiorach bibliotecznych w poszczególnych dominikańskich domach zakonnych. *Kronikę* zakończył opis uroczystości wręczenia księgi pamiątkowej ks. docentowi Józefowi Bańce.

„ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE”

Tom XXV (1972) ukazał się w nastroju jubileuszowym. Odpowiednio dostosowanego artykułu dostarczył ks. St. L i b r o w s k i, w którym w retrospektywnej ocenie omówił trud wskrzeszenia i rozpowszechnienia Wydawnictwa.

Z innych w tym jubileuszowym tomie ogłoszonych opracowań polecamy artykuł ks. L. G r z e b i e ņ i a SJ, *Stulecie Wydawnictwa Jezuickiego w Krakowie*, w którym jako jeden z pierwszych ks. Stanisław Stojałowski wystąpił z inicjatywą założenia Pośtańca Serca Jezusowego. Wyszczególniamy go również z tej racji, że po przymusowym opuszczeniu Krakowa znalazł gościnne przyjęcie na Śląsku Cieszyńskim. Sam Poślaniec był jednym z najpoczytniejszych czasopism dewocyjnych, importowanych jeszcze za czasów pruskich na Śląsk. Tak samo inne pisma z drukarni jezuickiej, jak *Głosy Katolickie*, *Misje Katolickie*, *Przegląd Powszechny*, *Kalendarz Apostolstwa* *Modlitwy* oraz liczne broszurki i książki miały licznych czytelników na Górnym i Cieszyńskim Śląsku. Toteż nie może ich pominąć żaden bibliograf w zestawie czytelnictwa na Śląsku w latach przed- i międzywojennych.

W dziale recenzyjnym ks. B. K u m o r omawiał dwutomowe dzieło I. I h n a t o w i c z a „*Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*”, Warszawa 1967 i 1971. Wśród licznych braków i usterek wytknął autorowi m. in., że w pierwszym tomie wśród zbiorów województwa katowickiego pominął Archiwum Diecezjalne w Katowicach. Polecało się jednak dodać, iż na razie wspomniane archiwum jeszcze nie jest dostępne, gdyż brakuje należycie przygotowanego archiwariusza. Sam Recenzent przy wymienieniu zasobów archiwalnych nie wspomniał o zachowanych zbiorach dawniejszego cieszyńskiego wikariatu generalnego oraz o wizytacyjnych aktach dekanalnych i szkolnych z XIX stulecia.

Tom XXVII (1973). Tutaj interesuje nas praca: Ks. bp W. U r b a n, *Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu oraz katalog jego zbiorów*.

„KWARTALNIK OPOLSKI”

R. XIX (1973), nr 3 włączył do zeszytu krótką rozprawę J. Pośpiecha o ks. Janie Laxym, który żył w latach 1816—1857 i jako proboszcz w Ligocie koło Prudnika był jednym z najwybitniejszych ówczesnych pisarzy.

„ŚLĄSKI KWARTALNIK HISTORYCZNY — SOBÓTKA”

R. XXVIII (1973, umieścił w nr. 2 artykuły S. Rosponda o Mikołaju Koperniku jako scholaistyku wrocławskim u Św. Krzyża oraz zmarłej już L. Matuśk o związkach wrocławskiego opactwa Na Piasku z Polską centralną w okresie średniowiecza.

Z publikacji z wartych: *Normalizacja administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich*, Warszawa 1973 ss. VI+94. *Kościół Jezusowy na Wyższej Bramie w Cieszynie*, Warszawa 1973 ss. 62+2 nlb.

PRZEGLĄD ARTYKUŁÓW ZWIĄZANYCH Z HISTORIA ŚLĄSKA

„ZARANIE ŚLĄSKIE”

1973 r. (XXXVI), z 1:

poświęcony jest młodzieży dawnej i obecnej, jak:

J. Kantyka, *Młdzież Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego w pierwszych szeregach budowniczych władzy ludowej*. J. Walczak, *Komunistyczny i socjalistyczny ruch młodzieżowy w Zagłębiu Dąbrowskim, Częstochowie i na Górnym Śląsku w latach 1918—1928*. A. Hrebenda, *Ruch młodzieżowy na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach trzydziestych*. J. Przewłocki, *Udział młodzieży w powstaniach śląskich*. I. Sroka, *Postawa młodzieży w dniach agresji hitlerowskiej*. Podobne tematy są treścią „Materiałów” z wyjątkiem ostatniej pozycji, gdzie A. Szefer przytacza nieznaną dokument hitlerowski z ostatnich dni okupacji Katowic. (o losach gilotyny katowickiej i bezładnej ucieczce Niemców).

1973 r. (XIX), z 3

Wśród ciekawych artykułów:

J. Przewłocki, *Prasa polska na Górnym Śląsku wobec układów lokarnieńskich z 1925 r.* A. Gładysz, *Robotnicze uczestnictwo w kulturze (Jego historyczne uwarunkowanie w GOP-ie)*. J. Jaros, *Specyfika rozwoju górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim do II wojny światowej*. M. Grzyb, *Przyczynki na temat szkodliwej działalności gospodarczej przemysłu górnośląskiego w okresie międzywojennym na przykładzie koncernu księcia pszczyńskiego*.

„KWARTALNIK OPOLSKI”

1973 r. (XIX), z. 1—2

w całości poświęcony jest Kopernikowi, o czym wspomnimy jeszcze w osobnym dziale.

1973 r. (XIX), z. 3

przynosi m. in.:

M. Kutyma, *Regionalne problemy polityki oświatowej*. R. Rauziński, *Poziom wykształcenia ludności jako czynnik rozwoju regionu do 1985 r.* M. Olędzki, *Wpływ czynnika demograficznego na system kształcenia podstawowego w latach 1972—1985*. A. Leśnik, *Kształcenie kadr oświatowych w regionie opolskim w latach 1972—1990*,